

УДК 347.78

Сікетіна Н.Г.

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Однією з проблемних областей в управлінні сучасним підприємством є виявлення факторів підвищення економічної ефективності діяльності підприємств. Дана стаття присвячена питанням удосконалення категорії економічної ефективності діяльності підприємств та факторів її підвищення.

One of the problem-solving areas in modern enterprise management are revealing the factors of increasing a cost-performance of enterprises activity. Given article is denoted the questions an improvement of category a cost-performance of activity of enterprises and factors it's increasing.

Постановка проблеми. Сучасний тип економічного росту пов'язаний зі зміною його джерел, з переходом до переважно інтенсивних факторів росту. Досягнення високих кінцевих результатів пов'язується не із використанням у виробництві додаткових природних ресурсів, сировини, матеріалів, а з переходом його на трудозберігаючі, фондозберігаючі й матеріалозберігаючі технології.

Щодо використання категорії економічної ефективності в нашій країні слід зазначити, що, в основному, її дослідження були проведені в 50-х - 90-х роках ХХ-го століття.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми економічної ефективності діяльності підприємств присвячені роботи В. Горфинкеля, С. Мочерного, А. Яковлева, П. Хейне, Дж. Еванса, Т. Яхно, Л. Трофимової, В. Протопопової, Г.Савицької.

Проте на сьогоднішній день **недостатньо розробленими** залишаються проблеми визначення, оцінки економічної ефективності діяльності підприємства та факторів її підвищення.

Метою статті є удосконалення категорії „економічна ефективність діяльності підприємства” у ринкових умовах та факторів її підвищення.

Методологія

Ринкова економіка висуває нові вимоги для суб'єктів економіки. Основною відмінністю ринкової економіки є конкуренція, тому достатньою умовою для нормального функціонування основного суб'єкта економіки - промислового підприємства є випуск конкурентоспроможної продукції. Але, перш ніж детальніше розглядати питання конкурентоспроможності продукції, необхідно забезпечити „базу” для її випуску, тобто досягнення економічної ефективності діяльності промислового підприємства.

Економічна ефективність як багаторівневий показник характеризує розвиток економічних систем, процесів й явищ і виступає одночасно як його індикатор, так і найважливіший стимул. З метою підвищення ефективності конкретного виду діяльності визначаються конкретні міри, що сприяють процесу розвитку, і відтинаються ті з них, які ведуть до регресу. У цьому сенсі ефективність завжди пов'язана із практикою. Вона стає цільовим орієнтиром управлінської діяльності. Ефективність є якісною категорією, пов'язаною з інтенсивністю розвитку систем. Вона відображає процеси вдосконалювання суб'єктів господарювання, що відбуваються у всіх їхніх елементах, і виключає застійні явища.

Однак при розгляді та аналізі економічної ефективності діяльності промислового підприємства, ефективності тільки виробництва не достатньо. В ринковій економіці безпосередньо виробництво не є самоціллю, а головною метою діяльності підприємства є постійне й, по можливості, у повному обсязі (через обмеженість ресурсів) задоволення зростаючих потреб споживачів.

Тому категорію економічної ефективності виробництва повинно, на наш погляд, розширити і розглядати як економічну ефективність діяльності підприємства.

Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства використовується для виявлення резервів її підвищення в перспективі. Слід зазначити, що в умовах ринкової економіки резерви зростання економічної ефективності знаходяться, в основному, у сфері обігу, на відміну від планової економіки (резерви зосереджені тільки в сфері виробництва).

На нашу думку, оцінка економічної ефективності функціонування підприємств вимагає виділення основних функцій підприємства.

У зв'язку із цим, оцінка ефективності функціонування підприємств вимагає, на наш погляд, виділення основних функцій підприємства. Нам представляється, що, при всьому різноманітті функцій, здійснюваних підприємством, можна виділити наступні основні функції (табл.1): маркетингова; підготовча; виробнича; логістична; комерційна; фінансова; інвестиційна (інноваційна).

Перераховані функції здійснюються наступними функціональними підрозділами (відділами): маркетингу; головного конструктора, головного технолога, матеріально-технічного постачання, виробничого й основного цехів підприємства; а також відділами: логістики, збуту, фінансовим.

Для кожного функціонального підрозділу складається свій бюджет, і оцінка ефективності проводиться залежно від ступеня його виконання.

Показники оцінки ефективності витрат (ресурсів) на рівні кожного підрозділу залишаються в якості додаткових (діагностичних) і можуть використатися як окремі елементи системи мотивації (преміювання).

Таблиця 1 - Оцінка економічної ефективності функціонування підприємства (функціональні аспекти)

Функціональна сфера	Функції	Цілі	Завдання, рішення яких впливає на досягнення цілей
Маркетингова	Розробка концепції товару	Створення конкурентоспроможної продукції Зниження витрат на виконання функцій	Пошук нових ринків збуту, більше вигідних покупців
Підготовча	Система створення, освоєння нової техніки	Підготовка виробництва до випуску конкурентоспроможної продукції	Забезпечення кваліфікованими кадрами, використання сучасних технологій
Виробнича	Виготовлення продукції	Випуск якісної продукції в строк й у потрібному асортименті Зниження витрат на виробництво продукції	Ритмічність виробництва; приватні показники ефективності використання ресурсів підприємства
Логістична	Рух товарів	Забезпечення сировиною в строк і потрібну кількість Зниження витрат на рух товарів	Зниження фактичного рівня виробничих запасів; пошук більше вигідних постачальників
Комерційна	Реалізація готової продукції	Збільшення обсягу реалізації й прибутку від реалізації	Висновок договорів й їхнє виконання
Фінансова	Забезпечення фінансовими ресурсами	Доцільне й раціональне використання фінансових ресурсів підприємства	Скорочення дебіторської заборгованості, пошук напрямків вигідних вкладень
Інвестиційна (інноваційна)	Забезпечення виробничими потужностями	Здійснення інвестицій, необхідних для розвитку виробництва	Розробка більше ефективних бізнесів-проектів

Підготовча функція підприємства реалізується у відділах: відділ головного конструктора, відділ головного технолога, відділ матеріально-технічного забезпечення, відділ підготовки виробництва.

На виробничу функцію підприємства впливає його потенціал (внутрішнє середовище підприємства), а на комерційну діяльність - всі

інші перераховані функції підприємства. Тому на рис. 1 представлені зовнішні фактори, що діють на підприємство.

Комерційна функція реалізується відділами матеріально-технічного постачання й відділом збуту.

Тому нами пропонується розглянути поняття «виробничо-комерційна діяльність промислового підприємства», що удосконалювання існуючого, виробництва, зберігання, збуту продукції, а також надання послуг споживачам продукції. Основна мета здійснення виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства, що є первинною ланкою галузі, - це випуск такої продукції, що дозволить підприємству одержати корисний результат.

У роботі [1] під корисним результатом розуміється «... частина результату виробництва, у якому матеріально втілена мета функціонування господарюючого суб'єкта, заради досягнення якої він і веде свою діяльність...». На основі цього принципу розглядається критерій абсолютної величини корисного результату [1]:

$$KP = E - P \longrightarrow \max, \quad (1)$$

де KP - корисний результат; E - результат; P - витрачені ресурси.

Слід зазначити, що для підприємства в ринкових умовах корисний результат виникає не тільки в результаті виробничої діяльності [90].

На наш погляд, визначення економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності укладається в оцінці її корисного результату. Як корисний результат можуть бути: обсяги виготовленої продукції в натуральному або вартісному (за оптовими цінами або за собівартістю) вираженні або прибуток.

Загальна ж оцінка економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності представлена в наступному виді:

$$F=KP/P, \quad (2)$$

де F – ефективність, KP - корисний результат; P - витрати (ресурси).

Питання щодо того, що вважати результатами діяльності промислового підприємства, а що - витратами, які обумовили появу цих результатів, є дискусійним.

Вчені-економісти представили досить різноманітні підходи до рішення даної проблеми. Найбільш обґрунтовані точки зору можна об'єднати в рамках наступних трьох підходів; витратний; ресурсно-витратний. Кожний із цих підходів має свої переваги й недоліки, і застосування того або іншого підходу визначається конкретними обставинами й поставленими цілями.

Що стосується оцінки «результату» ефективності, те тут також можна виділити три найбільш загальні підходи, де як результат приймається: товарна або реалізована продукція за оптовими цінами за певний період; прибуток; сума прибутку й амортизаційних відрахувань.

Процес виробництва здійснюється за допомогою об'єднання факторів, що визначають його: основних і оборотних фондів, трудових ресурсів. Крім того, на виробництво значно впливають як фінансовий стан підприємства, так і певні організаційні, управлінські, технологічні й інші фактори, що носять нематеріальний характер.

Тому, на нашу думку, оцінку всіх витрат, що забезпечують конкретний результат, раціонально здійснювати з урахуванням перерахованих факторів.

У зв'язку із цим можна виділити економічну ефективність внутрішню та зовнішню. Внутрішня економічна ефективність виробництва характеризує ефективність використання факторів виробництва, зовнішня

ефективність - результат діяльності суб'єкта господарювання, що виходить при взаємодії його із зовнішнім середовищем.

Під результатом діяльності розуміється фінансовий результат, на який впливає й внутрішня економічна ефективність - тобто економічна ефективність виробництва.

У зв'язку із цим, нами пропонується відбити взаємозв'язок виробничої й комерційної діяльності підприємства (рис.1).

У ринковій економіці необхідно враховувати не тільки виробничу, але й комерційну діяльність промислових підприємств (по обсязі продажів або прибутку від реалізації), на що впливає конкурентоспроможність продукції, що випускає підприємством.

Тому, на нашу думку, можна дати наступне визначення економічної ефективності діяльності підприємства: економічна ефективність виробничо-комерційної діяльності являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних й оборотних коштів, трудових і фінансових ресурсів, нематеріальних активів з метою випуску продукції необхідного рівня конкурентоспроможності для задоволення попиту ринкових сегментів ринку [5].

Для здійснення вибору у світі обмежених ресурсів, господарюючий суб'єкт повинен мати необхідну інформацію про те, яку продукцію, якої якості, у якій кількості та для кого, за допомогою яких ресурсів та їхніх комбінацій, з використанням яких технологій виготовляти.

Для того щоб виміряти економічну ефективність, необхідна її кількісна і якісна оцінка, тобто визначення показників економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства і їхніх критеріїв. Правильно обраний критерій повинен найбільше повно виражати сутність економічної ефективності й охоплювати все ланки економіки - від підприємства до народного господарства в цілому.

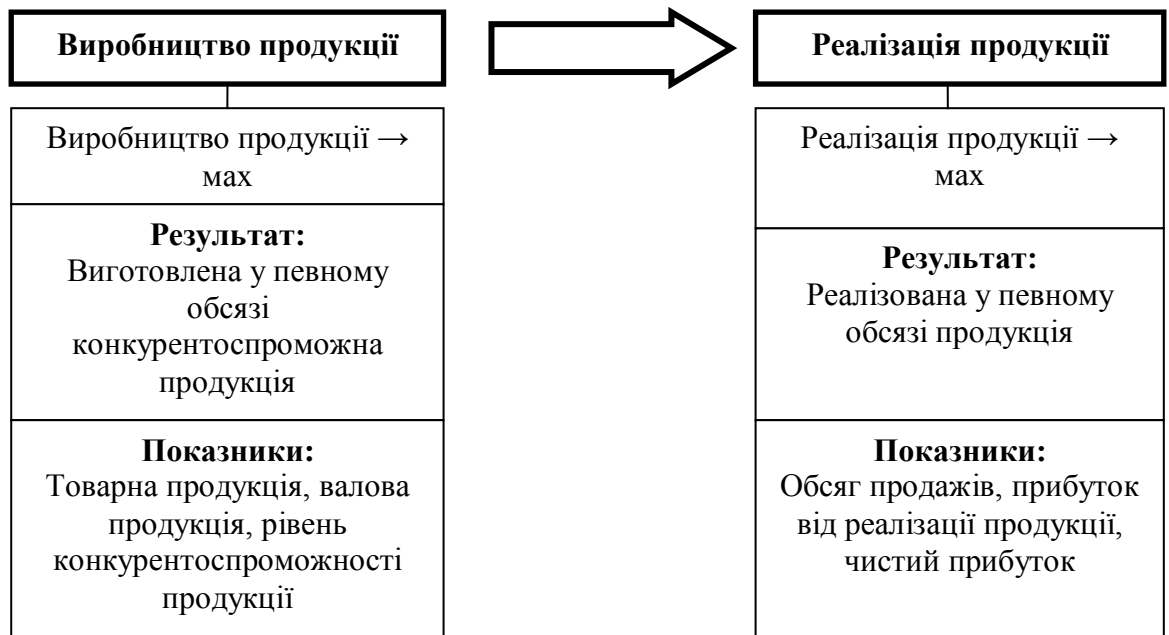

Рисунок 1 - Результат виробничо-комерційної діяльності підприємства

Критерій економічної ефективності має певну структуру, що дозволяє виражати його кількісно на всіх рівнях керування підприємством. В умовах ринкової економіки основним критерієм виробничо-комерційної діяльності підприємства є максимізація доходу (прибутку, рентабельності до фондів), або мінімізація витрат.

Економічна ефективність виробничо-комерційної діяльності підприємства знаходить конкретне кількісне вираження у взаємозалежній системі показників, що характеризують ефективність використання основних елементів виробничого процесу й процесу прийняття рішень у зовнішнім середовищі, що змінюється.

Загальний підхід до побудови системи показників економічної ефективності діяльності підприємств як провідних вітчизняних, так і закордонних представників наукових шкіл характеризується єдністю підходів: увага сконцентована на показнику ефективності, виразнику інтенсивного зростання й розвитку будь-якого об'єкта [2; 4].

Оцінка економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства проводиться для прийняття управлінських рішень про наявність економічних результатів функціонування, і, якщо результати мають позитивну спрямованість, - про стратегії подальшого розвитку підприємства.

Тому в сучасних умовах господарювання питання побудови системи показників економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства набуває особливого значення.

Питання методики оцінки економічної ефективності діяльності підприємств належить до досить широко освітлених напрямків наукових досліджень у роботах економістів.

В економічній літературі більшість показників економічної ефективності побудовані на основі ресурсного підходу, що приводить до обмеженості результатів оцінки в тій частині ефективності, де відображені витрати підприємства; набір показників і методика їхнього розрахунку представлені досить широко по окремих видах ресурсів й окремих узагальнюючих показників економічної ефективності. У той же час немає єдиного підходу до визначення економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства й класифікації показників, її що характеризують.

Тому виникає необхідність у розробці системи оцінки показників економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства в ринкових умовах.

Перш ніж виробити таку систему, необхідно визначити принципи, на основі яких здійснюється оцінка економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємств. В економічній літературі пропонуються різні варіанти з'єднання принципів оцінки економічної ефективності [2,3]: системність, комплексність, вірогідність, об'єктивність, релевантність, науковість, оперативність, порівнянність, принцип

видимості, принцип раціонального сполучення абсолютних і відносних показників, принцип адекватності.

На наш погляд, варто розширити зміст принципу комплексності - повинне враховуватися вплив конкурентоспроможності випускає продукції, що, на економічну ефективність виробничо-комерційної діяльності підприємства. Однак на даний момент принцип комплексності в такому його формулюванні не застосовується.

Як відзначалося вище, на даний момент переважає ресурсний підхід до оцінки економічної ефективності, при якому розраховуються, в основному, показники економічної ефективності виробничої діяльності: загальні (фондовіддача, фондоємність, фондорентабельність) і рідше - частки показники економічної ефективності (коефіцієнти використання виробничих площ, устаткування тощо).

Формування економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства є складним й об'ємним процесом, що включає вибір товарної й цінової політики підприємства, обґрунтування рівня конкурентоспроможності продукції, і способів просування товару до споживачів. Основні фактори, що впливають на рішення цієї проблеми, представлені на рисунку 2.

Наявні на підприємстві ресурси, їхнє раціональне використання, вплив зовнішнього середовища, система підготовки виробництва нової продукції, фази життєвого циклу товару створюють базу для створення й випуску конкурентоспроможної продукції, що підвищує економічну ефективність виробничо-комерційної діяльності підприємства.

Представлені на рис.2 фактори, що впливають на економічну ефективність виробничо-комерційної діяльності підприємства, забезпечують і певний рівень конкурентоспроможності продукції, що створює умови для її реалізації й одержання прибутку.

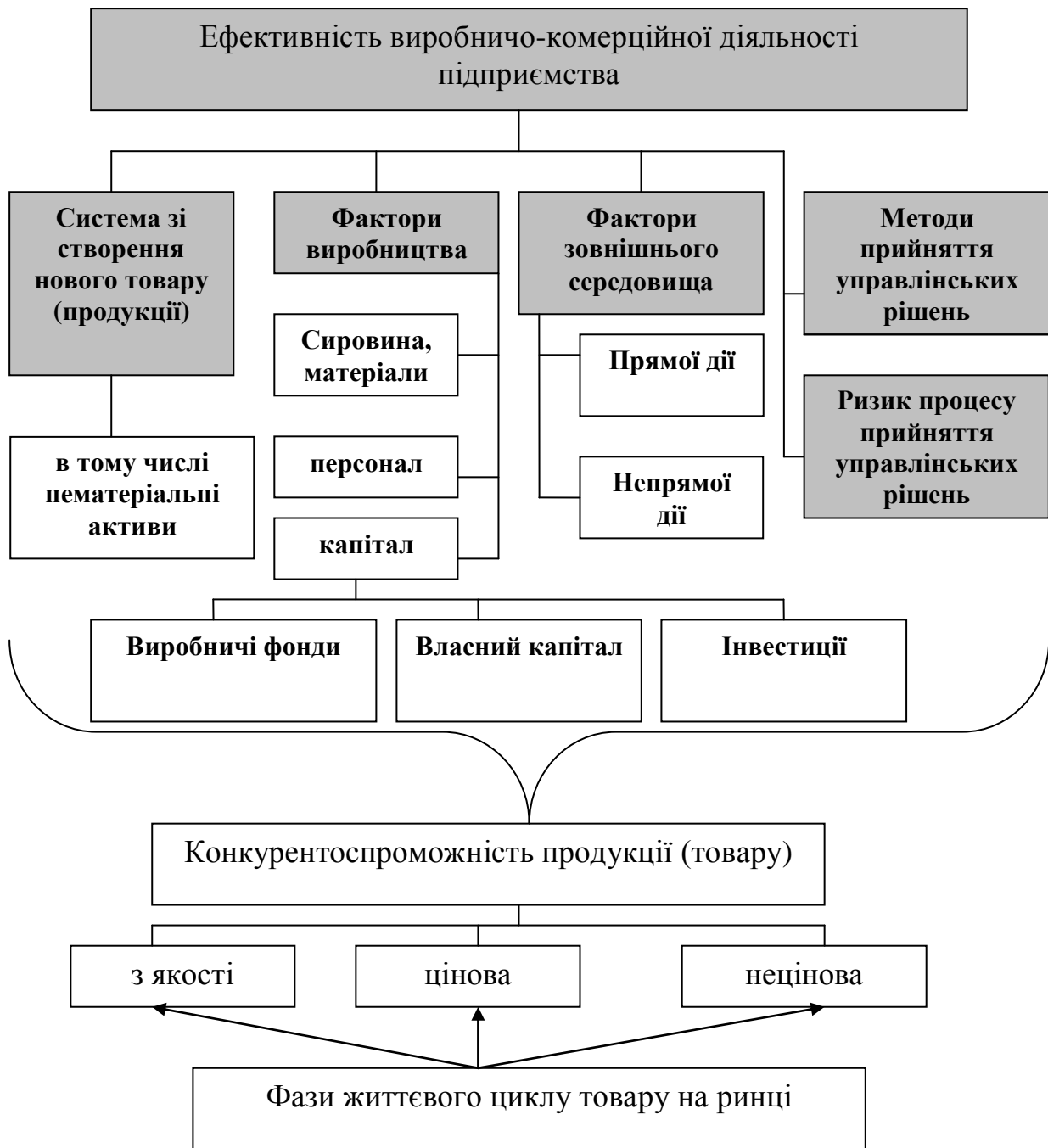

Рисунок 2 - Взаємозв'язок конкурентоспроможності продукції й економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства

Як ми вже відзначали, прибуток або реалізована продукція, віднесена до витрат, є одним з основних показників економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства.

У той же час, досягнута економічна ефективність виробничо-комерційної діяльності підприємства створює основу в перспективі для підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства [6,7]. Тому на рис.2 представлені фактори зв'язують показники ефективності й конкурентоспроможності.

Нам представляється, що показник конкурентоспроможності продукції є первинним стосовно економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства, тобто обумовлює досягнення певної величини останньої. Надалі, рішення проблеми підвищення економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства розглядається з позицій вищесказаного.

Аналізуючи рис.2, можна зробити висновок, що конкурентоспроможність продукції і економічна ефективність діяльності підприємства мають однакові фактори, що впливають на них. Але, як вже зазначалося, первинним, на наш погляд, у цій взаємодії є конкурентоспроможність продукції.

Список літератури:

1. Яхно Т.П. Ефективність комерційної операцій у ринковій економіці // Вісник Львівської комерційної академії - 1999. - N 5. - с. 216-225.
2. Трофимова Л. Экономические показатели, используемые для оценки эффективности деятельности предприятия // Аудитор. - 1996. - N 9. - с. 22-25.
3. Протопопова В.О., Полонський А.Н. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – Київ: ЦУЛ, 2003 – 220 с.
4. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. / Г.В. Савицкая. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2003. - 400 с.
5. Сикетина Н.Г. Централизация функций управления конкурентоспособностью продукции промышленных предприятий // Вестник НТУ «ХПИ» - 2004. - № 26. – с. 131 – 133.
6. Сикетина Н.Г. Управління підвищенням економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємств // Вісник НТУ «ХПИ» - 2005. - № 58. – с. 78 – 80.
7. Сикетина Н.Г. Обґрунтування оцінки економічної ефективності виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства // Вісник НТУ «ХПИ» - 2006. - № 14 (1). – с. 78 – 80.